

Asya Studies

Akademik Sosyal Araştırmalar / Academic Social Studies

Year: 9, Number: 32, p. 297-308, Summer 2025

Fransa'da İşitme Engelli Bireylerin Eğitiminin Öncüleri

Pioneers of Deaf Education in France

ISSN: 2602-2877 / E-ISSN: 2602-263X

Araştırma Makalesi
Research Article

Makale Geliş Tarihi
Article Arrival Date
16/05/2025

Makale Kabul Tarihi
Article Accepted Date
18/06/2025

Makale Yayım Tarihi
Article Publication Date
25/06/2025

Asya Studies

Salime Atmaca

Doktora Öğrencisi

Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi

salimeatmaca10@gmail.com

ORCID: 0009-0002-7912-8017

Doç. Dr. İbrahim Aykun

Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi

Fen-Edebiyat Fakültesi

Tarih Bölümü

ibrahim.aykun@gop.edu.tr

ORCID: 0000-0003-3894-7104

Öz

Tarih boyunca engelli bireylere karşı bakış açısı toplumdan topluma, çağdan çağa değişiklik göstermiştir. Avrupa'da Antik Çağ'da ve Orta Çağ'ın başlarında engelli bireylerin Tanrı tarafından cezalandırıldıkları düşünüldüğü için bu bireyler ya öldürülmüş ya da köle olarak pazarlarda satılmıştır. Ancak bu bakış açısı Orta Çağ'ın sonuna doğru değişmeye başlamıştır. Bu dönemden sonra işitme engelinin bireylerde bir kusur olmadığı, bu bireylerin eğitimle düzeleceği fikri yaygınlaşmıştır. Engelli bireylerin eğitimi için çeşitli yöntem ve teknikler geliştirilerek okullar açılmıştır. Sağırılık ve dilsizlik ise İlk Çağ'dan itibaren toplumlarda tartışılan önemli konulardan biri olmuştur. Sağırlara ve dilsizlere yönelik eğitim çalışmaları 18. yüzyılın sonlarına doğru Fransa'da Abbe de Charles Michel de Epee tarafından başlatılmıştır. Abbe de Charles Michel de Epee Ulusal Sağır ve Dilsiz Mektebi adında ilk sağır dilsiz mektebini açmıştır. Daha sonra bu okulda öğretmenlik yapan Jean Marc Gaspard Itard (1774-1838), Fransa'da çiftçiler tarafından Lacaune ormanlarında bulunan zihinsel engelli ve işitme yetersizliği olan Aveyronlu vahşi çocuğu eğiterek günümüz özel eğitimin temelini atmıştır. Bu gelişmelerin ardından Avrupa'nın çeşitli yerlerinde engelliler için okullar açılmıştır. Bu çalışmada Fransa'da işitme engelli bireylerin eğitimine öncülük eden kişiler hakkında kuramsal bir araştırma yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Fransa, İşitme, Özel Eğitim, Sağırılık

Abstract

Throughout history, the perspective towards individuals with disabilities has varied from society to society and from age to age. In Europe, in Antiquity and the early Middle Ages, disabled people were thought to be in this state because they were punished by God, so they were either killed or sold as slaves in the markets. However, this perspective started to change towards the end of the Middle Ages. After this period, the idea that hearing impairment was not a defect in individuals and that these individuals could be improved with education became widespread. Schools that developed various methods and techniques for the education of individuals with disabilities were opened. Deafness and dumbness have been one of the important issues discussed in societies since the First Age. Educational activities for the deaf and mute were initiated by Abbe de Charles Michel de Epee in France towards the end of the 18th century. Abbe de Charles Michel de Epee opened the first deaf mute school called the National School for the Deaf and Dumb. Jean Marc Gaspard Itard (1774-1838), who later taught at this school, laid the foundation of today's special education by educating the wild child from Aveyron, who was found by farmers in the forests of Lacaune in France, who was both mentally disabled and had hearing impairment. Following these developments, schools for the disabled were opened in various parts of Europe. In this study, theoretical research was conducted on the pioneers of the education of hearing-impaired individuals in France.

Keywords: France, Need, Hearing, Special Education, Deafness

Atf Bilgisi / Citation Information

Atmaca, S., & Aykun, İ. (2025). Fransa'da işitme engelli bireylerin eğitiminin öncüleri. *Asya Studies*, 9(32), 297-308. <https://doi.org/10.31455/asya.1700728>

GİRİŞ

İşitme yetersizliği, duyma yetisinin kısmen ya da tamamen kaybedilmesinden kaynaklanmaktadır. Bu durum bireyin günlük yaşantısında iletişim, eğitim ve sosyal alanlar başta olmak üzere birçok sorunla karşılaşmasına neden olmaktadır. (Haksız ve Nuri, 2023). İşitmenin yenidoğan bir bebek için ne kadar önemli olduğu günümüzde hem doktorlar tarafından hem de eğitimciler tarafından vurgulanmaktadır. İşitme yetersizliği yaşayan bireylerde dil ve konuşma geriliği de görülmektedir (Turan vd., 2019).

İnsanların tarihi, yazıyla başlamıştır. Fakat insanların yaşamlarına egemen olan temel faktör düşünebilme ve düşündüklerini konuşabilmesidir. Bu doğrultuda tarih, konuşan insanların yazıyı öğrendikten sonraki yaşantısıyla ve ürettikleriyle oluşmuştur. Engelli bireyler tarih boyunca yaşadıkları toplumlarda birçok problemle karşılaşmıştır. Engelli bireyleri anlamak için tarihi süreç içerisinde karşılaştıkları problemleri ve engelli bireylerin eğitimlerine yönelik ilk çalışmaları bilmek gerekir. Engelli bireylere yönelik eğitim çalışmaları ilk olarak Fransa’da başlamıştır.

İlk Çağ’dan günümüze kadar Batılı toplumlar engelli bireylere yönelik farklı bir politika izlemiştir. İlk Çağ’da insanlar zihinsel ve bedensel engele sahip bireylerden korktukları için onların yanlarına yaklaşımdan kaçınmışlardır. Onların bu hâlde bulunmalarının temel sebebinin “Tanrı’nın onlara verdiği bir cezadan kaynaklandığını düşünmüşlerdir.” O dönemdeki din adamları, engelli bireylerin kafatasında delikler açarak bu bireylerin içindeki kötü ruhları çıkarmaya çalışmışlardır. Ayrıca bu dönemde engelli bireyler, yaşadıkları toplum içerisinde bir yük olarak görüldüğü için ya öldürülmüş ya da çeşitli hastalıklardan dolayı hayatını kaybetmişlerdir (Scheerenberger, 1983).

Antik Yunan Çağı’nda bebekler devletin malı olarak görüldüğü için her doğan bebek bu konuda yetkili komisyon tarafından incelenmiştir. İncelenen bebekler engelli ise ya öldürülmüş ya da doğaya terk edilmiştir. O dönemin ünlü felsefecilerinden olan Aristo, engelli olan bebeklerin yaşamaması gerektiğini öne sürmüştür. Bu olumsuz durumlara rağmen dönemin hekimleri az da olsa Mısır papirüslerinden faydalanarak engelli bireylerin engel nedenlerini araştırıp onları tedavi etmeye çalışmıştır (Winzer, 1993).

Antik Roma döneminde ise Hristiyanlığın yayılmasıyla birlikte engelli bireylere karşı daha merhametli davranılmıştır. Engelli çocukların satılması ve öldürülmesi yasaklanmıştır. Fakat yine de bu bireyleri köle olarak satmaktan ve dilendirmekten vazgeçmemişlerdir. Orta Çağ’da ise kiliseler toplum üzerinde hâkimiyet kurmuştur. Engelli bireylerin ailelerinin günahkâr olduğunu düşündükleri için bu çocukların onlara ceza olarak gönderildiğini ve bu bireylerin içine şeytan kaçtığını düşünmüşlerdir (Safford & Safford, 1996.). Rönesans döneminde ise engelli bireylere karşı daha yumuşak davranmışlardır (kim davranmıştır belirtmen gerekir ya da “davranılmıştır” dersin) Öyle ki bu bireyler için çeşitli hastaneler ve sığınma evleri açılarak din adamları tarafından eğitim verilmiştir (Göncü, 2016).

İşitme; seslerin işitme sinirlerine ulaşmak için dış, orta ve iç kulaklardan geçme sürecidir. İşitme kaybı, doğuştan gelen veya sonraki sorunlar nedeniyle işitme duyarlılığında bir azalmadır (Alsancak, 2024). Girgin’e (2013) göre işitme kaybı aşağıdaki gibi açıklanabilir: “Bebekler işitme kaybı nedeniyle sesleri işitemediğinden, alıcı tarafından yayılan kodları

çözemezler. İşitme kaybından kaynaklanan sesleri algılayamazlar ve uyarınları tanıyamazlar. Bu zorluk nedeniyle sözlü ve yazılı iletişimi başlatamazlar.”

İşitme engelli kavramının 1970’lerde doğduğu bilinmektedir. Sağır kelimesi kullanımı, dil bilimci James Woodward tarafından kullanılmıştır (Padden, 2007).

İşitme engeli, işitme kaybının neden olduğu fiziksel bir yetmezliktir ancak işitme kaybı sosyal bir yapı durumudur. 18. yüzyıldan önce işitme kaybı ile doğan insanlara “işitme engelli” denilirdi.

İşitme kaybı olan kişileri “sağır” olarak tanımlamak yaygındır. Sağır insanlar benzerliklerini ve farklılıklarını, çalışma, eğitim düzeyi, etnik köken, cinsiyet, kültürel özellikler ve diğer değişkenler açısından karşılaştırırlar, kendi içinde sosyal yapılar ve kimlikleri yaratırlar (Leigh & Andrews, 2017, s. 155, 156).

Sağır ve dilsizlerin eğitimiyle ilgili çalışmaların ise 15. yüzyılda başladığı ileri sürülmektedir. Fakat bu dönemde yalnızca zengin ailelerin engelli çocukları eğitimden yararlanmıştı. Bu çocuklara eğitim veren kişiler öldüğünden dolayı o dönemde verilen eğitim ile ilgili bilgiler günümüze ulaşmamıştır (Sağlam Tekir, 2015). Nitekim bu dönemde Batı toplumlarında işitme yetersizliği olan bireylerin tek kusurlarının konuşamamak olduğu anlaşılmış ve bu bireyleri konuşturmak amacıyla çeşitli öğretim yöntemleri geliştirilmiştir (Atayurt Fenge ve Subaşıoğlu, 2019).

15. yüzyılın ikinci yarısında, İtalyan bilim adamı Jeron Gordani, sağırları dilsizlerin eğitimle düzeltilebileceğini belirtmiştir. Daha sonra Pedro Pons Deleon adında bir rahip aynı yıl İspanyol soylulardan iki genç adamla çalışmalar gerçekleştirmiş ve onlara konuşmayı öğretmiştir. Sonraki yıllarda Pablou Bonnet, dudak hareketlerinden konuşmayı icat etmiştir (Gök, 1958). Bu çalışmalardan sonra, sağır ve dilsizler için okul kurma süreçleri ve hızlandırılmış ve bilimsel araştırmalar yapılmıştır.

Engelli bireylerin eğitimi konusunda en önemli gelişmeler 18. yüzyılda olmuştur. Bu bireylerin eğitimi için Avrupa’nın çeşitli ülkelerinde kitaplar yazılmış, okullar açılmıştır. 1760 yılında sağır ve dilsizler için ilkokulu Charles Michel, Abbe de l’Epee Fransa’da açarak bir alfabe geliştirmiştir (Haydar, 1925, s. 1243). Bu okulun açılmasının ardından Samuel Heinicke tarafından Almanya’da sağırlar için okul açılmıştır. 19. yüzyılın sonuna gelindiğinde dünyanın dört bir yanında işitme yetersizliği olan bireylere okullar açılmıştır. 20. yüzyılda ise işaret diline verilen önem artmıştır. Aynı zamanda bu dönemde işitme engelli bireyler yerel ve uluslararası alanda birlik olarak seslerini daha çok çıkartmıştır. 21. yüzyılda ise gelişen teknoloji ile sağır ve dilsiz bireyler normal insanlar gibi bir hayat yaşamaya başlamıştır (Atayurt Fenge ve Subaşıoğlu, 2019).

Bu araştırmanın amacı, işitme engelli bireylerin karşılaştığı sorunlar ve bu bireylere yönelik eğitim faaliyetlerini başlatan öncüler hakkında kuramsal veri sunmaktır.

FRANSA’DA İŞİTME ENGELLİ EĞİTİMİNİN ÖNCÜLERİ

İlk sağır dilsizler okulu Fransa’da açılmıştır. Bu okul açılmadan önce Fransa’da yalnızca zengin ailelerin çocukları eğitilmiştir (Çetin, 2017). Batı’da işaret dilini ortaya koyan

Jacob Rodrigue Pereira'dır (1715-1780). Jacop Rodrigue Pereira ilk öğretmenliğini Fransa'da yapmıştır. Aralarında kendi kız kardeşinin de olduğu birçok öğrenciye ders vermiştir. Pereira, manuel alfabeyi bonet sistemini kullanarak yeniden düzenlemiştir (Sağlam Tekir, 2015). Fransa'da sağır ve dilsizlerin eğitime yönelik öncüler şunlardır. Charles-Michel de l'Épée ve Jean Marc Gaspard Itard'dır.

Charles-Michel de l'Épée'nin Sağır Eğitime Katkıları

Sağırılık ve dilsizlik İlk Çağ'dan beri hem toplumda hem de tıpta tartışılan önemli konulardan biri olmasına rağmen eğitim ve tedavisine yönelik bilimsel yöntemler ancak 18. yüzyılın ortasında Fransa'da Charles-Michel de l'Épée tarafından yapılmıştır (Özlu ve Tiryaki, 2020, s. 206). Bir din adamı olan Charles-Michel de l'Épée; Fransız İhtilali'nin eşitlik, özgürlük, adalet gibi fikirlerinden ilham alarak insanlar arasında zengin, fakir, köylü, asil gibi ayrımları yapmadan işitme yetersizliği olan bireylerin hakkını savunmuştur. Bu bireylerle yardım etmesinin temel amacı, onlara eğitim vererek bu bireylerin faydalı bir vatandaş olmasını sağlamak ve Tanrı'ya olan görevini yerine getirmektir (Sarı vd., 2021).

Charles-Michel de l'Épée eğitim verdiği yakın dostu ölünce onun ortada kalan iki kız çocuğunun eğitiminin sorumluluğunu üzerine almıştır. Bu çocukları eğitmek için de çeşitli araç gereçler, el ve parmak alfabesini geliştirmiştir. Bu vesile ile Charles-Michel de l'Épée'nin ünü bütün Fransa'ya yayılmıştır. Sağır dilsiz çocuğu olan birçok aile ondan çocuklarına eğitim vermesini talep etmiştir. Bu istekler doğrultusunda 1760 yılında Charles-Michel de l'Épée İşitme Engelliler Ulusal Enstitüsü adlı okulu açmıştır (Arslan, 2021). Bu okul günümüzde "Institut national des jeunes sourds de Paris" olarak bilinmektedir (Enerstvedt, 1996a). Geliştirdiği işaret dili ile sağır ve dilsizlere yönelik düzenli bir öğretim yöntemi oluşturmuştur (Arslan, 2021).

Charles-Michel de l'Épée'nin bu çalışmaları toplumun bazı kesimlerinde takdir edilirken bazı kesimlerinde ise "Dilsizleri konuşturmaya çalışan şu deliyi biliyor musunuz?" şeklinde alay konusu olmuştur. Charles-Michel de l'Épée sağır ve dilsizlere eğitim verirken Amman ve Bonetin eserlerinden faydalanmıştır. İlk başlarda Bonet'in Manuel alfabesini kullanmıştır. Ancak sonraları işaret dilinin sağır insanlar için doğal bir dil olduğunu düşündüğü için kendi dilini geliştirmeye karar vermiştir (Enerstvedt, 1996a). Charles-Michel de l'Épée geliştirdiği işaret dilini Fransızca gramerin içine harmanlayarak eğitim vermiştir. Günümüzde bu yöntem "İşaretleştirilmiş Dil" olarak kabul edilmiştir (Kemaloğlu, 2014). Charles-Michel de l'Épée'nin işitme yetersizliği olan bireylere, soyut kavramlara yönelik geliştirdiği doktoloji yöntemini öğretmiştir (Enerstvedt, 1996b). Ayrıca Charles-Michel de l'Épée İspanyolca sağırlara konuşma öğretmek adlı kitap armağan edilmiştir. Bu kitaptan ilham alarak 1786 yılında hem işaret ile konuşma hem de dudakla okuma ve konuşma sınıfını açmıştır.

Charles-Michel de l'Épée'nin çalışmalarına paralel olarak Avrupa ve ABD'de Amman ve Braidwald okulları, işitme yetersizliği olan bireyler için çalışmalar yapmıştır. Bu çalışmalara rağmen Katolik Kilisesi işitme yetersizliği olan bireylere karşı olumsuz tutumunu devam ettirmiştir. Charles-Michel de l'Épée'nin ihtilalcilerle yakın dostluğundan dolayı bu devirdeki hükümet işaret dilindeki çalışmalarına destek vermiştir. Ancak hükümetin bu tutumu, toplum tarafından laiklik ve cumhuriyet sistemiyle ilişkilendirilerek monarşi ve kilise karşıtlığı olarak görülmüştür. Bundan dolayı bu dönemdeki birçok eğitimci ve din adamı işaret dilinin kötü

olduğuna dair yazılar yazmıştır. Bu tepkiler neticesinde 1881 yılında toplanan Milona Konferansı kararıyla işaret dili yasaklanmıştır. Charles-Michel de l'Épée, Paris Dilsiz Okulunda işitme yetersizliği olan bireylere hem eğitim vermiş hem de Institution Des Sourds Et Muets Par La Voie Des Signes Methodiques ve 1784'te La Veritable Manière D'instruire Les Sourds Et Muets adlı kitapları yazmıştır. Sağır ve dilsizler konusunda çalışmaları birçok ülkeye de örnek olmuştur (Sarı vd., 2021). Kısa sürede Avrupa'da birçok ülkede sağır ve dilsizler için okullar açılmıştır (Arslan, 2021, s. 172).

Jean Marc Gaspard Itard'ın Sağır Eğitime Katkıları

1774 yılında Fransa'da doğan Jean Marc Gaspard Itard, ailesi tarafından tüccar olarak yetiştirilmiştir. Ancak Fransız İhtilali nedeniyle bütün erkekler askere çağrılınca mesleğini icra edememiştir. Askerlik görevinden kaçmak için askeri bir hastanede cerrah olarak göreve başlamıştır. Ardından Charles-Michel de l'Épée'nin açtığı Ulusal Sağır Mektebinde doktor olarak göreve başlamıştır. Bu okulda sağır ve dilsizleri çok yakın ve derin bir şekilde gözleme imkânı bulmuştur. Sağır ve dilsizlerin eğitimi konusunda kendisini yetiştirmiştir (Göncü, 2016).

Fransa'nın güneyinde Aveyron ormanlarında çiftçiler tarafından ölmek üzere olan vahşi bir çocuk bulunmuştur. Bu çocuğu bulan çiftçiler sağır ve dilsizler konusunda uzmanlaşmış olan Itard'a teslim etmişlerdir. Itard bu çocuğa Victor adını vermiştir. Bu çocuk sosyal etkileşim olmadığından dolayı zekâ geriliği yaşamaktadır. Itard'ın etrafındakiler Victor'un iyileşeceğine dair umutsuz olsalar da Itard eğitimin gücüne inanıp bu çocuğun ihtiyacı olan temel becerilerle eğitime başlamıştır. Victor'a günlük yaşantısında kullanacağı birkaç kelimeyi, yürümeyi, tabak, çatal kullanmayı, bir ihtiyacı olduğunda insanlarla iletişim kurmayı öğretmiştir. Itard, Victor ile yaptığı çalışmada beş hedefini gerçekleştirmiştir.

1. Sosyal yaşam becerileri kazandırma,
2. Sinirsel duyarlılığı uyarma,
3. Düşünce çevresini genişletme,
4. Konuşmaya yönlendirme,
5. Basit zihinsel faaliyetleri öğretme.

Itard, Victor ile birçok çalışma yapmıştır. Fakat Victor hiçbir zaman normal bir insan gibi olamamıştır. Bundan ötürü Itard, kendisini başarısız kabul etmiş ve Victor'u bir bakımevine yerleştirmiştir. Bu sayede Itard, Victor ile yaptığı çalışma ile özel eğitimin temelleri atmıştır (Cavkaytar ve Diken, 2005).

SONUÇ

Batı toplumlarının işitme yetersizliği olan bireylere yönelik izledikleri politika, tarih boyunca değişiklik göstermiştir. 18. yüzyıla kadar işitme yetersizliği olan bireyler, aileleri başta olmak üzere içinde yaşadıkları toplum tarafından dışlanmıştır. Bu bireyler İlk Çağ'da ya öldürülmüş ya dilendirilmiş ya da ölüme terk edilmiştir. Ancak Batı toplumlarında Hristiyanlık dininin kabul edilmesiyle birlikte engelli bireylere daha vicdanlı davranılmıştır. Bu bireylerin

eğitimle düzeleceği fikri yaygınlaşmaya başlamıştır ve bu bireylerin hayatlarını kolaylaştırmak için çeşitli öğretim yöntemleri geliştirilmiştir.

Özellikle 16. yüzyılın sonlarına doğru engelli bireylerin eğitimle düzeleceği anlaşılmıştır. Bu bağlamda engelli bireyler için çeşitli okullar açılmış ve kitaplar yazılmıştır. Özellikle 18. yüzyılın sonlarına doğru başta Fransa olmak üzere Avrupa'nın çeşitli ülkelerinde engelli bireyleri eğitmek için okullar açılmıştır. Kendisi bir rahip olan Charles-Michel de l'Épée, Fransa da işitme engelliler için ilkokul açarak bu bireylere yönelik bir alfabe geliştirmiştir. Jean Marc Gaspard Itard ise Fransa'nın güneyinde Averno ormanlarında çiftçiler tarafından öldürülmek üzereyken bulunan sağır ve dilsiz olan ("olan" kelimesi silinmeli cümlelerin anlamı bozuluyor) çocuğa çeşitli eğitimler vererek (vererek yerine "verip" şeklinde düzelt) günlük yaşam becerilerini kazandırarak özel eğitimin temellerini atmıştır. Sonuç olarak işitme yetersizliği olan bireylerin eğitimiyle ilgili asıl gelişmelerse (gelişmelerse yerine "gelişmeler ise" şeklinde düzelt) 21. yüzyılda olmuştur. Ayrıca bu dönemde işitme yetersizliği yaşayan bireylerin eğitimi için çeşitli teknolojik araçlar geliştirilmiştir.

Yazarlık Katkısı

Bu araştırmada birinci yazarın katkı oranı %60, ikinci yazarın katkı oranı %40'tır.

Etik Kurul Beyanı

Bu araştırma doküman incelemesine dayalı olarak yürütüldüğü için etik kurul onayına gerek yoktur.

KAYNAKÇA

- Alsancak, F. (2024). *Sağırklar topluluğunun ayrımcılığa uğrama deneyimleri ve güçlendirilmesi* (Tez No.: 857176) [Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi]. Ulusal Tez Merkezi.
- Arslan, Y. (2021). Geçmişten günümüze işitme engellilerin eğitimi ve Türk işaret dilinin rolü. *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 8(1), 163-178.
- Atayurt Fenge, Z. Z., & Subaşıoğlu, F. (2019). Dünyada ve Türkiye'de işitme engellilik: Zaman çizelgesi. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 59(2), 1188-1207. <https://doi.org/10.33171/dtcfdergisi.1044668>
- Cavkaytar, A., & Diken, İ. H. (2005). *Özel eğitime giriş*. Kök Yayıncılık.
- Çetin, B. I. (2017). Sanayi Devrimi'nden 21. yüzyıla batı dünyasında engellilik. *Sosyal Güvenlik Dergisi*, 7(1), 91-122.
- Enerstvedt, R. T. (1996a). *Legacy of the past: Those who are gone but have not left: Some aspects of the history of blind education, deaf education and deaf-blind education with emphasis on the time before 1900*. Chapter 1: The development of education for blind people. Nord-Press.
- Enerstvedt, R. T. (1996b). *Legacy of the past: Those who are gone but have not left: Some aspects of the history of blind education, deaf education and deaf-blind education with emphasis on the time before 1900*. Chapter 3: The development of education for deaf-blind people. Nord-Press.
- Girgin, Ü. (2013). Teacher strategies in shared reading for children with hearing impairment. *Eurasian Journal of Educational Research*, (53), 249-268.

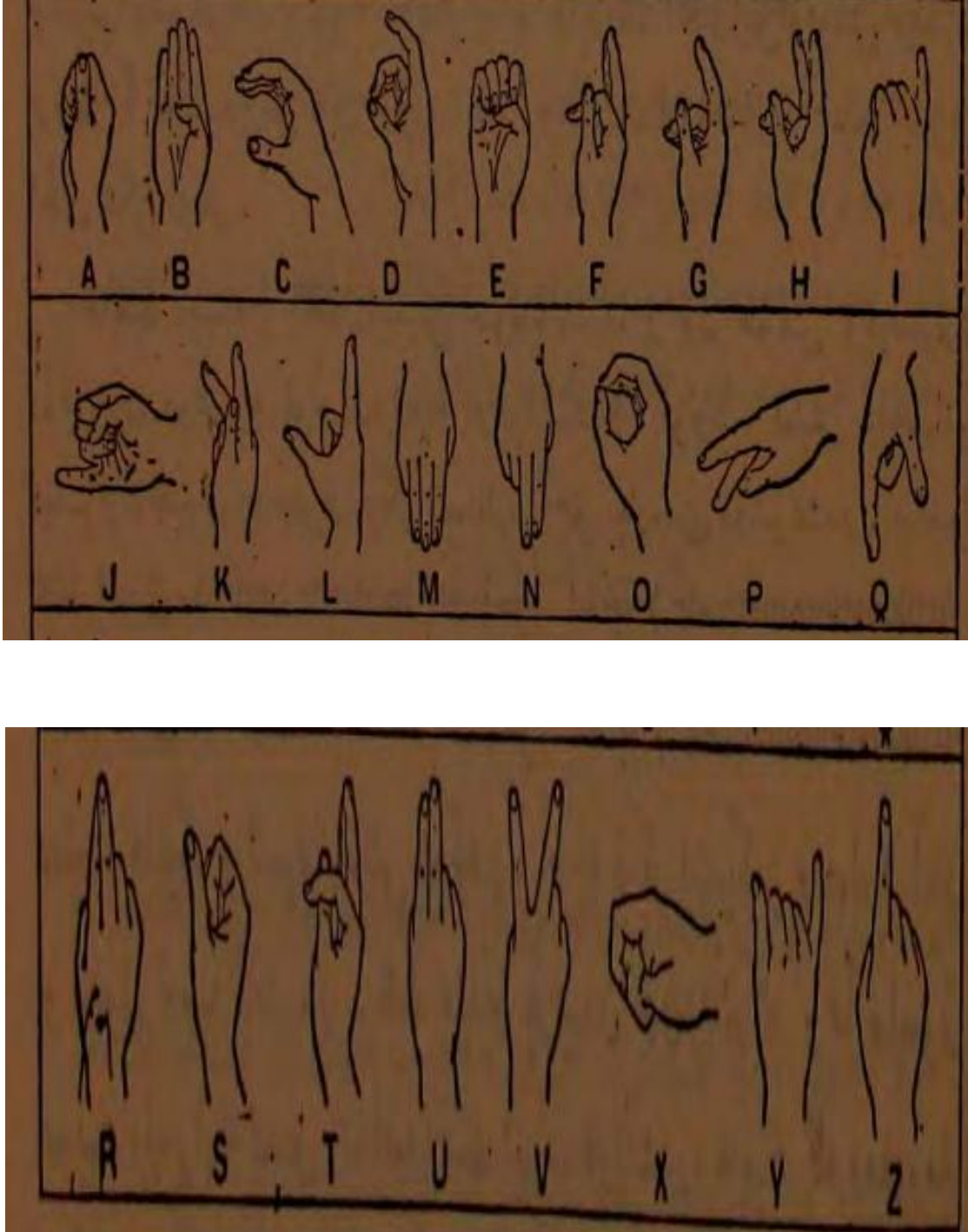
- Gök, S. (1958). *Dünya'da ve Türkiye'de sağır, dilsiz okulları ve tarihçesi ve eğitim sistemi*. Hüsnühat Matbaası.
- Göncü, A. (Kasım 2016). *Hristiyan batı toplumunun engellilere yönelik yaklaşımı (Aveyronlu Vahşi Çocuk Victor örneği)* [Tam metin bildiri]. I. Uluslararası Engellilik ve Din Sempozyumu, İstanbul, Türkiye.
- Haksız, M., & Nuri, C. (2023). İşitme yetersizliği olan bireylerin toplumsal alanda yaşadıkları iletişim sorumluları: KKTC örneği. *Turkish Special Education Journal: International*, 5(1), 93-108.
- Haydar, A. (1925). Sağır ve dilsizler. *Muallimler Mecmuası*, 3(29), 1237-1260.
- Kemaloğlu, Y. K. (2014). Konuşamayan işitme engellilerin sağırın tarihi. *Kulak Burun Boğaz ve Baş Boyun Cerrahisi Dergisi*, 22(1), 14-28.
- Leigh, I. W., & Andrews, J. F. (2017). *Deaf people and society*. Routledge Press.
- Özlü, Z., & Tiryaki, K. (2020). 20. Yüzyıl başlarında Osmanlı İmparatorluğu'nda sağırılık ve dilsizlik kusurlarının teşhisi ve tedavi usullerine bir bakış (Hekimbaşızâde Doktor Muhyiddin Efendi'ye göre). *Engellilik Tarihi Yazıları*, Gaziantep, 206. <https://doi.org/10.26650/B/AA09.2020.007.12>
- Padden C. (1980). The deaf community and the culture of deaf people. In: *Sign language and the deaf community*, Eds: Baker C, Battison R., Silver Spring, MD: National Association of the Deaf, p. 89-103.
- Safford, P. L., & Safford, E. J. (1996). *A history of childhood and disability*. Teachers' College Press, 3-26.
- Sağlam Tekir, H. (2015). *Osmanlı Devleti'nde sağır dilsiz ve âmâların eğitimi ve toplumsal hayattaki rolleri (1889-1922)* (Tez No.: 425226) [Yüksek Lisans Tezi, Kafkas Üniversitesi]. Ulusal Tez Merkezi.
- Sarı, H., Aslan Bağcı, Ö., & Gökdağ, H. (2021). İşitme yetersizliği olan bireylerin eğitiminde kullanılan Türk işaret dilinin gelişimi, yeri ve önemi: Kaynak Tarama. *Turkish Special Education Journal: International*, 3(1), 20-43.
- Scheerenberger, R. C. (1983). *A history of mentalretardation*. Paul H. Brookes Publishing Company, 3-51.
- Stokoe, W. C. (2001). *Language in hand: Why sign came before speech*. Galludet University Press.
- Turan, Z., Koca, A., & Uzuner, Y. (2019). İşitme kayıplı çocuğu olan bir annenin aile eğitimi sürecinin incelenmesi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 20(1), 93-117. <https://doi.org/10.21565/ozelegitimdergisi.417177>
- Winzer, M. A. (1993). *The history of special education: From isolation to integration*. Galludet University Press, 3-38.

EKLER**Fotoğraf 1:** Fransız Din Adamı Abbé de Charles Michel de L'Epée'nin Fransız Dilsiz Alfabeti¹

¹ Hekimbaşızade Dr. Muhiddin, Kulağın Hıfzısıhhati Sağırlık, Sağır Dilsiz ve Âmâ Çocukların Usûl-i Talim ve Terbiyesi, İstanbul 1904, s. 29.

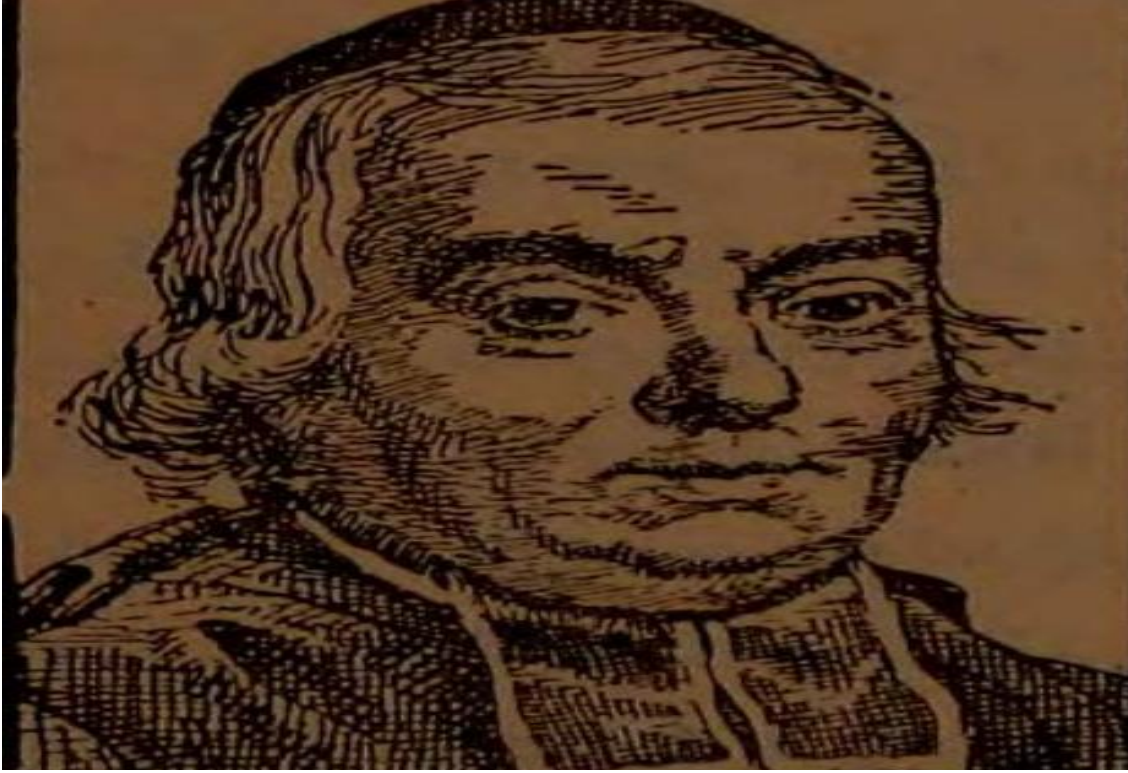

Fotoğraf 2: Dilsizlerin Elifbası Fransızca²

² Ali Haydar, "Sağır ve Dilsizler", Muallimler Mecmuası, Cilt: 3, Sayı: 29, 29 Mart 1925, s. 1243.

Fotoğraf 3: Abbé de Charles Michel de L'Epée³

³ Ali Haydar, "Sağır ve Dilsizler", Muallimler Mecmuası, Cilt: 3, Sayı: 29, 29 Mart 1925, s.1242

Fotoğraf 4: Jean Marc Gaspard Itard⁴

---

⁴ https://en.wikipedia.org/wiki/Jean_Marc_Gaspard_Itard

Fotoğraf 5: Victor of Aveyron⁵

⁵ <https://onedio.com/haber/psikoloji-tarihinin-gelmis-gecmis-en-carpici-vakalarindan-biri-aveyron-un-vahsi-cocugu-763167>